Z histórie humánnej parazitológie v Československu a na Slovensku

Ondriska F.[1, 2]
[1] Trnavská univerzita, Fakulta zdravotníctva a sociálnej práce, Trnava
[2] Medirex, a.s., Úsek parazitológie, Bratislava

Cieľ práce: Poukázať na niektoré míľniky v dejinách Československej a Slovenskej humánnej parazitológie.

Vlastný text: Za prvého parazitológa možno považovať českého lekára Viléma Dušana Lambla (1824 – 1895), ktorý v r. 1859 ako prvý na svete opísal pôvodcu detských dyzentérií – bičíkovca, ktorého nazval *Cercomonas intestinalis*. V r. 1988 ho francúzsky zoológ Blanchard nazval na jeho počesť *Lamblia intestinalis*. Ďalšou významnou osobnosťou bol Dr. Jaroslav Drbohlav (1893 – 1946), ktorý počas pobytu v USA s americkým kolegom doktorom Boeckom prví kultivovali *Entamoeba histolytica* na dvojfázovom šikmom médiu. Po návrate do Prahy sa doktor Drbohlav venoval problémom epidemiológie malárie, leptospiróz, tularémie a ricketsiovej horúčky v Československu. V roku 1923 podrobne opísal prvý prípad vrodenej toxoplazmózy prof. Janků (1886 – 1963). Na Slovensku je považovaný za zakladateľa parazitológie a preventívneho lekárstva Dr. Martin Dziuban (1892 – 1970). Je považovaný tiež za epidemiológia, malarológa aj entomológa, ktorý zastával oprávnený názor, že parazitológ potrebuje aj pri svojej diagnostickej praxi entomologické vedomosti. V 20. rokoch minulého storočia sa venoval malárii na Podkarpatskej Rusi a na východnom Slovensku, kde zistil terciánu aj tropickú maláriu. Zakladateľom modernej československej humánnej i veterinárnej parazitológie bol profesor Otto Jírovec (1907 – 1972). Vo svojom výskume sa zameriaval na pneumocystovú pneumóniu, toxoplazmózu, vaginálnu trichomonózu a ďalšie parazitózy. *Pneumocystis carinii* bol na jeho počesť premenovaný na *P. jirovecii*. Po oslobodení v roku 1946 bola na Prírodovedeckej fakulte Karlovej univerzity v Prahe zriadená samostatná Katedra parazitológie, ktorá sa čoskoro stala centrom československej parazitológie človeka. V roku 1962 vznikol v Prahe Parazitologický ústav ČSAV, ktorý bol neskôr premiestnený do Českých Budějovíc. Na Slovensku 1. januára 1953 založil akademik Ján Hovorka (1914 – 2001) v Košiciach Helmintologické laboratórium, ktoré bolo o dva roky neskôr premenované na Helmintologický ústav SAV. Po odchode akademika Hovorku do dôchodku prevzal vedenie ústavu prof. MVDr. P. Dubinský, DrSc., ktorý ho viedol do roku 2007. Po docentovi Peťkovi, doktorke Hromadovej vedie v súčasnosti ústav prof. Várady. Od. 1. apríla 1993 bol na základe rozšírenia vedeckého zamerania na celú oblasť parazitológie ústav premenovaný na Parazitologický ústav SAV. Rozšírila sa problematika závažných parazitozoonóz (toxokaróza, trichinelóza, echinokokóza, toxoplazmóza), ktorých výskumu a diagnostike sa venuje laboratórium humánnej parazitológie. Pre rozvoj parazitológie v Československu bolo veľmi dôležité založenie Československej parazitologickej spoločnosti v roku 1959, vedeckej spoločnosti pričlenenej k Československej akadémii vied. Od roku 1954 bol publikačnou platformou pre československých parazitológov časopis Československá parazitologie, na Slovensku od r. 1959 vychádza medzinárodný časopis Helminthologia. V Bratislave v roku 1957 vzniklo na Lekárskej fakulte v Bratislave Výskumné laboratórium parazitológie a mykológie, ktoré viedol vtedy odborný asistent MUDr. Gustáv Čatár. V roku 1968 z Výskumného laboratória parazitológie vznikol Parazitologický ústav Lekárskej fakulty UK. Profesor Čatár viedol ústav do r. 1982, po ňom bol vedením ústavu poverený prof. Valent, ktorý ho viedol do r. 1996, po ňom prevzala vedenie do r. 2008 Dr. Holková, keď bol ústav zrušený. Pracovníci ústavu sa venovali toxoplazmóze, pneumocystóze, urogenitálnej trichomonóze, ale aj črevným parazitózam a toxokaróze. Diagnostika humánnych parazitóz sa vykonávala spravidla na mikrobiologických oddeleniach okresných alebo krajských hygienických staníc, ktoré boli vytvorené na základe nového zákona o hygiene v r. 1952. Samostatné parazitologické oddelenia boli vytvorené na okresných i krajských hygienických staniciach najmä v Českej republike, na Slovensku to bolo oddelenie parazitológie pri KHS v B. Bystrici (Dr. Baniat) a v Košiciach (Dr. Giboda, neskôr Dr. Koňáková). Pri Okresnej hygienickej stanici v Senici vzniklo v r. 1975 oddelenie parazitológie so sídlom na Myjave (Dr. Ondriska). Diagnostika parazitóz človeka organizačne spadala a aj spadá pod mikrobiologické oddelenia nemocníc, niektorých RÚVZ a súkromných diagnostických zariadení. Výnimkou bolo samostatné oddelenie parazitológie na Myjave, ktoré autor tohto príspevku založil a zachoval diagnostickú i odbornú autonómiu oddelenia aj po jeho prechode do spoločnosti HPL. Po prechode do spoločnosti Medirex, a.s., v r. 2016 komplexná diagnostika parazitóz ostala zachovaná na úseku parazitológie, začleneného pod oddelenie mikrobiológie. Predmet lekárska alebo klinická parazitológia sa v ČR a tiež na Slovensku vyučuje na lekárskych fakultách spravidla v rámci predmetu lekárska alebo klinická mikrobiológia. Kým v ČR sa štúdiom parazitov, hostiteľov a vzťahov medzi nimi zaoberá Katedra parazitologie na Karlovej univerzite a Jihočeskej univerzite, na Slovensku Katedru parazitológie, okrem Univerzity

veterinárskeho lekárstva a farmácie nemáme, štúdium a výuka parazitológie na PRIF spadá pod Katedru zoológie a humánna parazitológia sa vyučuje aj na Katedre mikrobiológie a virológie. Odbor parazitológia bol do roku 2010 aspoň odborom doktorandského štúdia na PRIF UK, potom po odídení garantov do dôchodku bol nahradený odborom zoológia. V Českej republike je funkčných päť Národných referenčných laboratórií pre humánne parazitózy, na Slovensku sú dve NRC – na toxoplazmózu v Banskej Bystrici a NRC pre termotolerantné améby v Bojniciach.

Záver: Perspektíva humánnej parazitológie na Slovensku sa bude odvíjať od mnohých faktorov a zmien v zdravotníctve i spoločnosti. Je však isté, že nároky a požiadavky na výskum a diagnostiku humánnych parazitóz, najmä vzhľadom na globálne zmeny, sa budú neustále zvyšovať. O výskum nemám obavy, inštitúcie SAV, vysoké školy, poskytujú kvalitné výstupy. Do diagnostiky humánnych parazitóz stále prichádzajú sofistikovanejšie metódy a postupy, nastupuje umelá inteligencia, avšak napriek všetkému diagnostika, a najmä interpretácia získaných výsledkov bude stále vyžadovať kvalitného parazitológa...